

УДК 80/81
ББК81.2Т-2

**МАВҶЕИ КАЛИМАҲОИ
МУРАККАБИ СОМАТИКӢ ДАР
АШӢОРИ ФАРРУХИИ
СИСТОНӢ**

*Абдуллоева Гулноза, докторант (Phd)-и
кафедраи забони тоҷикии МДТ «ДДХ ба номи
акад. Б. Гафуров» (Тоҷикистон, Хуҷанд)*

**РОЛЬ СЛОЖНЫХ
СОМАТИЧЕСКИХ В ПОЭЗИИ
ФАРРУХА СИСТОНИ**

*Абдуллоева Гулноза, докторант (Phd)
кафедры таджикского языка ГОУ «ХГУ им.
акад. Б. Гафурова» (Таджикистан, Худжанд)*

**THE ROLE OF THE COMPLEX
SOMATIC IN FARRUKHI
SISTONI'S POETRY**

*Abdulloeva Gulnoza, Doctoral Student of the
department of the Tajik language under the SEI
"KhSU named after acad. B. Gafurova
"(Tajikistan, Khujand)
E-MAIL: 7129111ag@mail.ru*

Калидвожаҳо: калимаи мураккаби соматикӣ, эҷодиёти Фаррухӣ, узввожаҳо, таркиби лугавии калима, фарҳанги “Бурҳони қотеъ”, “Фарҳанги форсӣ”-и Муин

Зикр шудааст, ки ҳарчанд роҷеъ ба ҳаёту фаъолияти Фаррухӣ як қатор нажӯ-ҳишиҳо аз ҷониби олимони маъруф, аз қабилӣ Гуломҳусайни Юсуфӣ ва Мирзо Муллоаҳмадов сурат гирифта бошанд ҳам, дар бобати хусусиятҳои забони назми ӯ гайр аз қайдҳои парешон таҳқиқеба субут нарасидааст. Дар мақола калимаҳои мураккаби соматикӣ ашъори ФС ба таҳлил кашида шудааст. Дар асоси маводи фактологӣ исбот шудааст, ки ҷузъҳои калимаҳои мураккаби соматикӣ ашъори шоирро ба истиснои калимаҳои ангуштишумор вожаҳои ноби тоҷикӣ ташиқ кардаанд. Маҳорати фавқулодаи шоири систонӣ дар истифодаи калимаҳои мураккаби соматикӣ барои офаридани образҳои нави шоирона махсус таъкид гардидааст. Дар асоси маълумоти фарҳангҳои тафсирии қуруни вусто, аз қабилӣ “Бурҳони қотеъ” (асри XVIII) ва фарҳангҳои тафсирии муътабарӣ муосир, мисли “Лугатнома”-и Деҳхудо ва “Фарҳанги форсӣ”-и Муин тоҷикиасл будани вожаи “дим” ба маънои “рӯй, рухсора, чеҳра” таъкид гардида, саҳви мураттибони “Фарҳанги забони тоҷикӣ” ислоҳ шудааст.

Ключевые слова: сложные соматические слова, творчество Фарруха Систони, соматика, словарный состав языка, словарь “Бурхони қотеъ” (“Веское доказательство”, XVII в.), “Персидский словарь” Муина

Анализируется место соматических сложных слов в творчестве Фарруха Систони (XI в.). Подчеркивается, что, хотя жизни и творчеству Фарруха посвящены несколько монографических трудов, в частности исследования иранского ученого Гулямхусайна Юсуфи и таджикского литературоведа Мирзо Муллоахмедова, языковые особенности его поэзии не становились объектом специального изучения, за исключением разрозненных и фрагментарных замечаний. На основе богатого фактологического материала делается вывод, что, за редкими исключениями, компонентами сложных соматических слов являются исконно таджикские слова. Особо подчеркивается мастерство систан-

---

ского поэта в создании изящных поэтических образов с использованием сложных соматических слов. Опираясь на сведения средневековых толковых словарей, в том числе “Бурхони коте” Мухаммада Хусайна Табрези, и современных толковых словарей: “Персидского словаря” Муина и “Лугат-наме” Деххудо, доказаны таджикские корни слова “дим” в значении “лицо, лицевая часть, лик” и устранена ошибка составителей “Словаря таджикского языка”.

Keywords: complex somatic words, Farrukhi Sistani's creations, somatics, language word stock, “Burkhoni Kote” dictionary (XVII), “Persian Dictionary” by Muin

The article under consideration dwells on the place of somatic complex words in Farrukhi Sistani's creation (referring to the XI-th century). The author of the article lays an emphasis upon the idea that although several monographic works have been devoted to Farrukhi's life and creation, in particular, the study done by Iranian scholar Gulomkhusayn Yusufi and the Tajik man-of-letters Mirzo Mulloahmedov based on linguistic peculiarities of his poetry did not become the object of special study, with the exception of fragmented and fragmentary remarks. Proceeding from the abundant factual material, the author comes to the conclusion that with rare exceptions, the original Tajik words are considered to be as components of complex somatic ones, upon the whole. Particular emphasis is laid upon the idea that the Sistan poet's mastership in reference to creation of elegant poetic images gives preference to complex somatic words. Designing on the premise of the information of mediaeval interpretation dictionaries, including “Burkhoni Kote” by Muhammad Husayn Tabrezi, and modern ones, such as: “Persian Dictionary” by Muin and “Lughat-Name” by Dehkhudo, Tajik roots of the word “dim” in the meaning “face” are proved, it is a front part, “face” and the error of the compilers of the “Dictionary of the Tajik Language” have been registered.

Фаррухии Систонӣ аз шоирони мумтози қасидасаро буда, муҳаққиқон бехтарин тағаззулоти қасоидро ба қалами ӯ мансуб медонанд ва пайдоиши аввалин тарҷеъбанд низ ба қалами ӯ мансуб аст (1, с.128). Фаррухӣ дар тасвири табиат нодирагуфтор аст ва бештар дар сурудани ишқи заминӣ истеъдоди фавқулода дорад. Муҳаққиқи эронӣ Зайнулобидии Муътамин низ ба беназир будани ишқияҳои шоир қоиладар шудааст (ниг. 4, с.11). Ҳамин боис шуда, ки ашъори Фаррухӣ ва ҳамасронаш Унсурию Манучехриро дар якҷоягӣ “назми ситоиш ва тасвир” номидаанд (ниг. 4, с.12).

Аз лиҳози забонӣ назми Фаррухӣ ҳамон забони ноби тоҷикии устод Рӯдакиро бозгӯ аст ва сабки эҷоди ӯ низ “саҳли мумтанеъ” буда, бештари вақт аз вожаҳои асили тоҷикӣ баҳра чустааст.

Омӯзиши аҳвол ва осори ин шоири систонӣ, асосан, дар асри гузашта сурат гирифта, мукамалтарин пажӯҳишҳо ба қалами доктор Фуломхусайни Юсуфӣ “Фаррухии Систонӣ. Баҳсе дар шарҳи аҳволу рӯзгор ва шеъри ӯ” (Машҳад, 1963)” ва профессор Мирзо Муллоаҳмадов “Фаррухии Систонӣ” (Душанбе, 1978) (ниг. 1, с.129) пайванд дорад. Чуноне ки аз унвони асарҳо маълум аст, таҳқиқот бештар ба шарҳи аҳволу осори шоир оид аст ва дар бобати хусусиятҳои забонии назми Фаррухӣ ҷо-ҷо ишорае рафтаасту бас. Дар монографияаш М. Муллоаҳмадов чанд муҳтасоти забонии ашъори шоирро оварда, қайд мекунад, ки “Таҳқиқи ҳаматарафаи забони ашъори Фаррухӣ, ки вазифаи ояндаи забоншиносон аст, аз як тараф маҳорати суҳанварию шоирро баён намояд, аз тарафи дигар барои омӯхтани таърихи забонҳои тоҷикиву форсӣ санадҳои фаровоне медиҳад” (9, с.121). Мо дар ин навишта тасмим

гирифтем калимаҳои мураккаби ашъори шоирро, ки аз чолибгарин санадҳои суҳанпардозии ўст, ба риштаи таҳлил кашем.

Калимасозии мураккаб, ки имконияти фавқулодаи ифодаи мафҳумҳои васеъ дар қолаби як калимаро дошта, бо роҳи худӣ бойшавии таркиби луғавии забон аст, аксар маврид барои тозагӯӣ ва мучазбаёнӣ мусоидат мекунад. Бештар як чузъи калимаҳои мураккабро вожаҳои ифодагари узви инсон – узввожа ё соматизмҳо ташкил медиҳанд. Узввожаҳо аз чузъҳои пуркор дар калимасозии мураккаб буда, аз қадимтарин қисмати таркиби луғавӣ ва фонди луғавии ҳар як забон ба ҳисоб мераванд. Умуман, то ин замон бобати калимасозии адабиёти асрҳои X-XI навиштаҳои зиёде ба маърази баҳс баромадаанд (7; 10), вале мушаххасан мавзӯи калимаҳои мураккаби соматикӣ мавриди баррасии ҳаматарафа қарор нагирифтааст. Яке аз пажӯҳишҳои ин ришта рисолаи номзодии Бобочонова Д. таҳти унвони “Ҷанбаи луғавию сохтори вожаҳои сермаънои соматикӣ” (2) мебошад, ки дар заминаи маводи “Шоҳнома”-и Ҳаким Фирдавсӣ дар ҳудуди баррасии панҷ вожаи соматикӣ: сар, чашм, рӯй, лаб ва забон рӯйи кор омадааст.

Ҳангоми омӯзиш маълум шуд, ки калимаҳои мураккаби соматикӣ дар ашъори Фаррухӣ фаровон ба кор рафта, бо тобишҳои маъноӣ услуби қорбурд шоистаи таҳқиқ аст:

*Тазарви ақиқрӯй, қуланги сепедрух,
Гавазни сийҳчашм, паланги ситезкор (11, с.29).*

Аз ин рӯ, дар мақолаи мазкур, асосан, ба калимаҳои мураккаби типӣ тобеъ, ки аз ду ё се чузъ таркиб ёфта, яке ба дигаре тобеъ аст, таваҷҷуҳ зоҳир карда шуд. Мо дар мақола девони Фаррухиро, ки бо кӯшиши Муҳаммади Дабирсиёқӣ дар Техрон ба таъб расидааст, маводи таъҷоҳӣ қарор додем. Таҳлил нишон дод, ки калимаҳои мураккаби соматикӣ, асосан дар қисмати тағаззулоти қасидаҳо бештар аст. Дар ташаккули калимаҳои мавриди назар чузъҳои соматикӣ дил, рӯй (рух), чашм, лаб, забон, сар, мӯй, иштирок карда, аз ҳама чузъи фаъол вожаи **дил** мебошад, ки чил дар сади калимаҳо бо ҳамин чузъ сохта шудаанд. Ҳамаи ин вожаҳо бо мақсадҳои гуногун ва бо тарзи хоса рӯйи кор омадаанд, ки аз онҳо мо чунин нуктаҳои натиҷагирӣ қардем:

А) Баромади забони чузъҳои калимаҳои мураккаб: Фаррухиро метавон бешакку шубҳа давомдиҳандаи сабки Рӯдакӣ, ки рӯй овардан ба забони асили тоҷикӣ ҳадафи он аст, номбар кард, зеро аз калимаи таҳлилшуда ҳамагӣ чанд мураккабвожа: **голиямӯй, ақиқрӯй, румидим, муштариораз ва анбаринхат** аз чузъҳои арабӣ+тоҷикӣ ва тоҷикӣ+арабӣ сомон ёфта, боқимонда вожаҳои ҳар ду чузъ тоҷикӣ ҳастанд: **дилфиреб, тозарӯ, нӯшлаб**. Аслан, Фаррухӣ дар замоне зиндагӣ ва эҷод кардааст, ки ҳанӯз илму адаб дар партави намояндагони давраи Сомониён пеш мерафт. Хусусан, забони нимаи аввали асри XI дар байни ду зинаи аввали марҳалаи якум ва давраи нахустини инкишофи забони адабии тоҷикӣ қарор дорад. Ин чунин маънӣ дорад, ки ҳанӯз иқтибоси калимаҳои арабӣ ба таркиби луғавии забони тоҷикӣ кам ба назар мерасад. Дар ин асно гуфтан бамаврид аст, ки шоир бо истифода аз калимаҳои нодири забон калимаҳои офаридааст, ки дар ашъори дигарон ба нудрат воমেҳуранд: **диҷамрӯй, ақиқрӯй, шахударӯй, дилшикар** (дилшикор- А. Г.):

*Раз диҷамрӯй гашту ларза гирифт,
Одати ӯ чунин бувад ба хазон (11, с.159).*

Шоир гоҳо аз гунаҳои арабии узввожаҳо низ баҳраёб шуда, вожаҳои наво офаридааст, ки дар натиҷа калимаҳои мучазе ба вучуд омадаанд. Аз ҳама бештар

моро усули ташаккули калимаи мураккаби **румидим**, ки дар байти зерин омадааст, ба чустучӯ водор сохт:

*Анбаринхаттию бечолабу наргисчаим,
Ҳабашишмӯю ҳичозисухану румидим (11, с. 246)*

Аввалан, вожаи мазкур дар фарҳангҳои муътабар, аз ҷумла “Луғатномаи Деххудо”, “Луғати Амид” ва “Фарҳанги забони тоҷикӣ” пайдо нашуд, аз ин лиҳоз гуфтан мумкин аст, ки ин вожа маҳсули суҳанпардозии шоир Фаррухист. Сониян, ин калима аз ду ҷузъ: румӣ ва дим таркиб ёфта, дар фарҳангҳо чунин шарҳ ёфтаанд: ҷузъи аввал **румӣ** дар “Фарҳанги забони тоҷикӣ” ба ду маъно омадааст: 1. аҳли Рум ва 2. киноя аз ранги сафед (13, ҷ.2, с.151). Маънии дуюм дар натиҷаи тазод бо калимаи зангӣ, ки ранги пӯшташ сиёҳ аст, ҳосил шудааст, аммо ба ин маъно дар фарҳанги мазкур байти шохид оварда нашудааст.

Ҷузъи дууми калима **дим** аз ҷиҳати баромади забонӣ каме баҳснок буда, дар фарҳангҳо гуногун шарҳ дода шудааст. Дар “Фарҳанги забони тоҷикӣ” ба арабӣ будани калима ишора шуда, онро муҳаффафи вожаи **адим** (13, ҷ.1, с. 39) гуфтаанд, ки он чунин маъноҳоро дорад: 1. пӯсти даббоғишуда, пӯсти дабоғатшуда, чарм; чарми булғор; 2. маҷ. фарш, рӯй; адими замин рӯйи замин; адими маолӣ ҷойгоҳи олій, мақом ва сукунатгоҳи олій; адими рух пӯсти рӯй. Муаллифи луғати “Бурҳони қотей” бошад, дар бобати маъндодии вожаи **дим** гуфтааст: дим - рӯй ва руҳсора бошад ва ба арабӣ ҳад гӯянд ва навъе аз чарм аст, ки ба тозӣ адим хонандаш (12, ҷ.2, с.915). Баъдан дар хошия таҳиягари фарҳанг Муҳаммад Муин гунаҳои қадимаи калимаи мазкурро овардааст: Авесто: daeman, паҳлавӣ: andeman, арманӣ dem ва ғайра. Дар “Луғатномаи Деххудо” низ **димро** ба гунаи зайл маънидод кардаанд: рӯй ва руҳсора ва ба арабӣ ҳад гӯянд (аз “Бурҳон”) (5, ҷ.1, 1090). Инчунин дар “Фарҳанги форсӣ” калимаи **дим** ба маънои “рӯй, руҳсора, чехра омада”, боз ҳам гунаҳои авестоию паҳлавӣю гелонии калима нишон дода шудааст (8, ҷ.3, с.1956). Азбаски Муҳаммадхусайни Бурҳон дар “Бурҳони қотей” аз муродифҳои арабии калимаи дим ёд кардааст (12, ҷ.2, с. 915) ва Муҳаммад Муин гунаи авестой, паҳлавӣ, арманӣ, курдӣ, гелонии онро овардааст (8, ҷ.2., с. 1596), ба эрониясл будани ин вожа шубҳае намонда. Ҳамзамон маънои аслии калима дар асоси санадҳои оварда “рӯй, руҳсора, чехра” аст. Ин бори дигар исбот мекунад, ки Фарруҳӣ ба вожаҳои куҳан умри дубора бахшидааст.

Ҳамин тавр, калимаи **румидимро** метавон ба қатори калимаҳои мураккаби типии тобей дохил кард: ҷузъи дуюм **дим** тобейкунанда ва ҷузъи аввал **рум** тобейшаванда. Бо методи таҳлили ономасиологии Кубрякова ва С. Ғанизода (3) онро чунин таҳлил кардан мумкин аст: базаи ономасиологии калима берун аз таркиби ономасиологии калима қарор дошта, формулаи дефинитсионии “оне, ки (а)дими (пӯсти) рӯяш мисли румиҳо сафед аст” ба шумор меравад. Аз ин формула дар раванди универбизатсия (фишурдашавии ҷумлаҳо то ба калима) танҳо муайяншаванда-**дим** ва муайянкунанда-**румӣ** дар таркиби калимаи мураккаб ба таври воҷунаи сохторӣ боқӣ мондаанд. Ҳамин тавр, вожаи **румидим** шахсеро ифода мекунад, ки рӯйи сафед дошта бошад; инсонии зебо.

Дар баъзе мавридҳо Фарруҳӣ ҳам бо гунаи тоҷикӣ ва ҳам аз гунаи арабии ҳамон як калима дар як мисраъ чанд калимаи мураккабро овардааст. Тавачҷух шавад ба байти зер:

*Ў сумансинаву нӯшинлабу ширинсухан аст,
Муштариоразу хуршедруху зуҳралиқост (11, с.15).*

Дар як мисраъ овардани се калимаи мураккаб бо се асосноккунандаи ба ҳам муродиф: **ораз-руҳ-лиқо** ва се муайянкундаи умумӣ: мафҳумҳои нучумшиносӣ: **Муштарӣ, Хуршед** ва **Зухра**, ба андешаи мо, аз баландтарин қуллаи суҳанпардозии шоир аст. Дар маҷмуъ, дар ду мисраъ 6 калимаи мураккаби типӣ тобеъ истифода шуда, 5-тояш бо ҷузъи соматикӣ созмон ёфтааст. Ҳангоми хондани ин байт бевосита гуфтаҳои забоншинос М. Қосимова нисбати ашъори Рӯдакӣ ба назми Фарруҳӣ низ мувофиқ меафтад: “Ҳамоҳангиву ҳамнишинии калимаҳои паиҳамомада аз равонӣ ва хушнавозии онҳо гувоҳӣ медиҳанд ва ин бар он далолат мекунад, ки забони адабӣ дар ин давра соҳиби имкониятҳои мукаммали забонӣ будааст” (7, с.12).

Б) **Ифодаи маъно**. Чуноне ки дар аввал зикраш рафта буд, муҳаққикон назми нимаи аввали асри XI-ро “назми ситоиш ва тасвир” номидаанд. Аз ҷумла, дар ашъори Фарруҳии Систонӣ ситоиши шоху маъшуқа ва табиати мафтункор дар як радиф қарор дошта, фаслҳои гуногуни сол, олами пур аз муъҷизоти набототу ҳайвонот ва лаҳазоти нотақрори ҳаёти рӯйизаминӣ хеле олӣ ба қалам кашида шудааст. Шоир барои муъҷаз тасвир қардани ин падидаҳои табиат аксаран онҳоро ба узвҳои инсонӣ ташбеҳ дода, ба ҳадаф расидааст, ки дар бисёри ин мавридҳо мураккабвожаҳои соматикӣ дархури мақсади шоир гаштааст. Ба мушоҳидаи М. Муллоаҳмадов “Одатан барои тасвири зебоии маъшуқ истифода бурдани унсурҳои табиат дар назми форсу тоҷик хеле маъмул буд. Вале дар ашъори Фарруҳиву Манучехрӣ... гоҳо баръакс, ба узвҳои инсон монанд қардани табиат мушоҳида мешавад...:

*Аргувон бинӣ чу дасти некувон **пурдастбанд**,*

*Шохи гул бинӣ чу гӯши некувон **пургӯшвор**.*

Ё худ:

*Чун **баноғӯши** некувон шуд бог*

Аз гули себу аз гули бодом” (10, с.73).

Ё дар маводи таҳқиқии мо чунин омадааст:

*Бихандад ҳаме бог чун рӯйи **дилбар**,*

Бибӯяд ҳаме хок чун мушки азфар (11, с.38)

Мушаххасан ҳамаи он вожаҳоро чунин дастабандӣ қардан мумкин аст:

а) калимаҳои мураккабе, ки муносибату ҳолати инсонҳо ё ошиқро ифода мекунанд: хастадил, дилтанг, некдил, дилшуда, дилҷӯй, дилфурӯш, якдил, дилшод, сангдил, саргашта, хастадил, хастачигар, бохтадил, сурхрӯй, шахударӯй, чарбдаст-якрӯй, дурӯй, лабташнасаргашта...

б) калимаҳои мураккабе, ки ҳусни ёрро тасвир мекунанд ё муродифи ёр хастанд: дилбар, дилфиреб, дилдӯз, тангдаҳон, тангдил, сангдил, тофтадил, содадилақ, дилхоҳ, дилрабо, дилкаш, хушлаб, хушзабон, дилшикан, дилшикар, дилгусил, дилкушо, дилбанд, сумансина, нӯшинлаб, лоларух, гулруҳ, бунафшазулф, бутрӯй, мохрӯй, ғолиямӯй, биҳиштрӯй, рӯйнақӯ, хубрӯй, мехрлиқой, бечодалаб, хандонлаб, шакқаринлаб, нӯшлаб, сиёҳчашм, мӯймиён...

в) калимаҳое, ки васфи унсурҳои табиат мекунанд: (разбони) сангдил, (Наврӯзи) дилфиреб, (Наврӯзи) дилситон, дилафрӯз (бӯстон), рухзард (барги дарахт), (боғи) деборух, (моҳи) дилшуда, (офтоби) равшанрӯй, (баҳори) деборӯй, (баҳори) тозарӯй, диҷамрӯй (раз).

г) калимаҳое, ки сифати парандаҳо ва ҳайвонҳоро бозгӯ аст: (тазарви) ақикрӯй, (куланги) сапедрух, (гавазни) сиёҳчашм, бодпо, пойдом.

ғ) калимаҳое, ки предметҳоро ифода мекунанд: рӯйбанд, дастбанд, рӯнамой (савғотӣ).

В) **вижагии нодир**: Гарчанде доираи маводи таҳқиқии мақолаи мазкур нисбатан кам аст, лек дар ҳамин чорчӯба як қатор ҳодисаҳои камёфти забонӣ ба назар расиданд. Масалан, вожаи **мӯймиён** дар адабиёти классикӣ фаровон ба қор рафта бошад ҳам, имрӯз доираи истеъмолаш маҳдуд гаштааст. Чунончи, Абдурахмони Чомӣ дар байти зер оварда гуфта буд:

*Ҳадиси мӯймиёнон чу дар миён омад,
Ту дар хаёли ман ой аз он миён танҳо (13, ҷ1, с. 808).*

Фарруҳӣ бошад, онро ба тарзҳои гуногун дар мавридҳои бисёре ба қор бурдааст:

*Маро раво бувад, ар сарбасар бунафша дамад,
Ба гирди лолаи он сарвақадди мӯймиён (11, с.15).*

Дар байтҳои поёни воҳидҳои маҳраҷӣ, асосноккунандаҳои ин калимаи мураккаб (*чун мӯй миён*) оварда шудаанд, ки далели фишурда ёфтани калимаҳои мебошад:

*Гӯям зи тани хеш миён созамат, эй дӯст,
Гӯӣ натавон сохт зи як мӯй миёне (11, с.160)*

Ё ҷойи дигар мегӯяд:

*Чун мӯй миён дорӣ, чун кӯҳ камар дорӣ,
Чун мушк зиреҳ дорӣ, чун лола синар дорӣ (11, с.178).*

Ҷолибияти сохтори ин калима дар он аст, ки ҳар ду ҷузъи калимаи мураккаб соматизм ҳастанд ва боз барои баёни сифати узви инсон-миён омадаанд. Дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ мураккабвожаи дигаре, ки аз ду ҷузъи соматикӣ таркиб ёфта, боз барои ифодаи аломати узви инсон омада бошад, шояд дигар вучуд надорад.

Дар байти дигар мо мушоҳида кардем, ки шоир барои тасвири занаҳдон ва зулф, ки низ ба соматизмҳо дохил мешаванд, аз ҷаҳор вожаи мураккаби соматикӣ дигар бо як асосноккунандаи **дил** истифода кардааст:

*Нест огоҳ, ки ҷоҳи занаҳдону ҳалқаи зулф,
Дилбару дилишкану дилишқару дилгусил аст (11, с.189).*

Дигар воситаи суҳанбозии шоир ин омезишдиҳии сифатҳои узвҳои гуногуни инсон бо ёрии ибораи калимаи мураккаби соматикӣ аст:

*Маро даҳонаки танги ту тангдил дорад,
Миёни логари ту логару нзору ҳазин (11, с.147).*

Ё ҷойи дигар мегӯяд:

*Чанд аз ин тангдилӣ, эй санами тангдаҳон,
Ҳар замоне макун, эй рӯйнакӯ, рӯй гарон (11, с.163).*

Дар маҷмӯъ, ашъори Фарруҳии Сistonî падидаҳои гуногуни лингвистиро дар бар гирифта, калимаҳои мураккаби соматикӣ типӣ тобеъ низ аз ҷумлаи онҳост. Назми шоир оинаи равшани манзараи забони нимаи аввали асри XI аст, ки ханӯз аз унсурҳои бегона поктар мебошад.

Пайнавишт:

1. Насриддин, Абдулманнон. *Аз Рӯдакӣ то Аттот*. – Хучанд: Ношир, 2017. -396 с.
2. Бобочонова, Дилбар. *Ҷанбаи луғавии сохтори вожаҳои сермаънои соматикӣ (дар заминаи маводи «Шоҳнома»-и Фирдавӣ)*. /Д. Бобочонова. – Хучанд: Хуросон, 2011. – 168 с.
3. Ғанизода, Савринисо. *Таркиби ономашиологии калимаҳои мураккаби забони тоҷикӣ*. С. Ғанизода. – Хучанд, Нури маърифат, 2016. -188 с.
4. *Дар партави хуриед (Мунтахаби ашъори шоирони нимаи аввали асри XI)*.- Душанбе: Адиб, 2011. – 480 с.

5. Деҳхудо, Алиакбар. Фарҳанги мутавассити Деҳхудо. Дар ду мучаллад. (зери назари дуктур Саъидҷаъфари Шаҳидӣ). / Алиакбар Деҳхудо. – Техрон: Муассисаи интишорот ва чопи Донишгоҳи Техрон, 1385. Ҷ. 1-2. -3224 с.
6. Козмоян Армануш. Рубаи в творчестве Фаррухи. // “Вестник общественных наук АН Арм.ССР”, 1973, №11, с.87-92
7. Қосимова, Мукаррама. Таърихи забони адабии тоҷик (асрҳои IX-X). Қисми 1. / М. Қосимова. – Душанбе, 2003. – 490 с.
8. Муин, Муҳаммад. Фарҳанги форсӣ. Дар шаи мучаллад. М. Муин. –Техрон: Амири Кабир, 1375.
9. Муллоаҳмадов, Мирзо. Фарруҳии Систонӣ. / М. Муллоаҳмадов.-Душанбе: Наириёти “Дониш”, 1978.- 143 с.
10. Мухторӣ, Қутбиддин. Хусусиятҳои луғавию услубии ашъори Рӯдакӣ / Қутбиддин Мухторӣ. - Душанбе: Деваштӣч, 2006. -130 с.
11. Дабирсиёкӣ, Муҳаммад. Девони ҳаким Фарруҳии Систонӣ. – Техрон: 1335.
12. Бурҳон, Муҳаммадҳусайн. Бурҳони қотей дар панҷ мучаллад. –Техрон, 1357.
13. Фарҳанги забони тоҷикӣ (аз асри X то ибтидои асри XX). Дар ду ҷилд (Дар зери таҳрири М. Ш. Шуқуров, В. А. Капранов, Р. Ҳошим, Н. А. Маъсумӣ) –М.: Советская энциклопедия, 1969. –Ҷ. 1. – 951 с.; Ҷ. 2. -949 с.

Reference Literature:

1. Nasriddin, Abdulmannon. From Rudaki to Attor. - Khujand: Publisher, 2017. -396 pp.
2. . Boboljonova, Dilbar. Lexical and Structural Aspects of Multi-Semantic Somatic Words (on the basis of "Shoh-Name by "Firdawsi). / D. Boboljonova. - Khujand: Khuroson, 2011. - 168 pp.
3. Ghanizoda, Savriniso. Onomasiological Structure of Complex Words of the Tajik Language /S. Ghanizoda. – Khujand: Light of Enlightenment, 2016. - 188 pp.
4. In the Light of the Sun (Selected poetry belonging to the pen of the poets who lived in the first half of the XI-th century). - Dushanbe: Man-of-Letters, 2011. - 480 p.
5. Dehkhudo, Aliakbar. Dehkhudo`s Intermediate Dictionary. In 2 volumes. (under the editorship of Dr. Saidjafar Shahidi) / Aliakbar Dehkhudo. - Tehran: Tehran University Publishing-House, 1385. -VV. 1-2. - 3224 pp.
6. Kozmoyan Armanush. Rubai in Farrukhi`s Creations // “Bulletin of Social Sciences under the AS of the Armenian SSR”, 1973, №11, - pp. 87-92.
7. Kosimova, Mukarrama. The History of the Tajik Literary Language (referring to the IX-th – the X-th centuries). Part 1. / M. Kosimova. - Dushanbe, 2003. - 490 pp.
8. Muin, Muhammad. Persian Dictionary. In six volumes. / M. Muin. - Tehran: Great Amir, 1375.
9. Mulloahmadov, Mirzo. Farrukhi Sistani. / M. Mulloahmadov. - Dushanbe: Knowledge, 1978. - 143 pp.
10. Mukhtori, Qutbiddin. Lexical and Stylistic Peculiarities of Rudaki's Poetry / Qutbiddin Mukhtori. - Dushanbe: Devashitch, 2006. -130 pp.
11. Dabirsiyaki, Muhammad. Hakim Farrukhi Sistani's Collection of Compositions. - Tehran: 1335.
12. Burhan, Muhammad Husayn. “Burhoni Kote`” in five volumes. - Tehran, 1357.
13. The Dictionary of the Tajik Language (from the X-th to the beginning of the XX-th centuries). In two volumes (under the general editorship of M. Sh. Shukurov, V.A. Kapranov, R. Hashim, N.A. Masumi) - M.: Soviet Encyclopedia, 1969. - V. 1. - 951 pp.; - V. 2. -949 pp.